
MEDICININIŲ ATLIEKŲ TVARKYMO TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMAS

Ramona Jakaitienė

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio 70, LT-44211 Kaunas
Tel. 303673
El.paštas: ramona@mruni.eu*

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama, kaip reglamentuojamas medicininių ir farmacinių (viena iš medicininių atliekų grupė) tvarkymas ir analizuojamas šio reglamentavimo įgyvendinimas medicinos įstaigose, didmeninio vaistinių preparatų platinimo įmonėse, vaistinėse, atskleidžiama, kaip farmacinės atliekos surenkamos iš gyventojų. Medicininės atliekos – tai specifinės rūšies atliekos, kurių didžioji dalis yra pavojingos dėl biologinių ir cheminių veiksnių. Netinkamai tvarkant ar nesaugiai šalinant kad ir nedidelį infekcinėmis ar cheminėmis savybėmis pasižyminčių medicininių atliekų kiekį, lieka daugelio neigiamo pasekmių tikimybė: aplinkos (oro, dirvožemio, vandens) taršos, krauju plintančių infekcijų (B ir C hepatito, ŽIV), apsinuodijimų, apsigimimų, alergijų, infekcinių ligų ir kt. Siekiant apsaugoti aplinką, žmonių ir gyvūnų sveikatą nuo galimo pavojaus, labai svarbu užtikrinti medicininių atliekų tvarkymą.

Pagrindinės sąvokos: medicininės atliekos, farmacinės atliekos, sveikatos priežiūros įstaigos, vaistinės.

ĮVADAS

Žmonių skaičiaus didėjimas pasaulyje lemia vis intensyvesnį gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos taršą. Žmonių veiklos poveikis aplinkai dažnai būna neigiamas, o šios veiklos padariniai ne visada nuspėjami. Didėjant gyventojų skaičiui, didėja ir vartojimo prekių paklausa¹. Daugelis aplinkos apsaugos problemų peržengė valstybių ribas ir tapo globalinėmis, tačiau reikšmingos yra ir vietinio pobūdžio aplinkosaugos problemos. Pastebėtina, jog vietinio aplinkos teršimo problemos aktualiausia miestuose. Iš tokių problemų paminėtinos vandens tarša komunalinėmis atliekomis, aplinkos teršimas buitinėmis atliekomis, pakuotės ir taros medžiagomis (sintetika, stiklu). Iš netinkamai įrengtų sąvartynų išplaunamos nuodingosios medžiagos užteršia gruntinius, paviršinius vandenius ir daro didelį neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai².

Nuo aplinkos būklės, kraštovaizdžio stabilumo ir biologinės įvairovės priklauso žmonių sveikata ir gerovė, valstybės ekonominė ir socialinė pažanga. Visuomenė privalo vadovautis

¹ Venckus Z. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius: Technika, 2007. p.11.

² Ten pat, p.19.

aplinkosaugos reikalavimais, gamtą vertinti ne kaip neišsenkamą išteklių šaltinį³. Santykių tarp gamtinės aplinkos ir žmonių visuomenės yra gana sudėtingi ir ne visada įmanoma juos pakankamai tiksliai apibrėžti. Aplinkosauginėje literatūroje kaip viena iš šių santykių problemų yra nurodoma įvairių ūkio šakų (pramonės, transporto, statybos, miškininkystės, žemės ūkio), kurios yra visuomenės ekonominės techninės raidos matas, plėtra. Šiuolaikiniai gamybiniai procesai dar nėra tokie, kurie neturėtų neigiamo poveikio aplinkai (orui, dirvožemiui, gyvajai gamtai). Žmonių ūkinėje – gamybinėje veikloje susidaro nemažai atliekų, kurias reikia sutvarkyti. Sparčiau plečiantis gamybai susidaro vis daugiau ir įvairesnių atliekų⁴.

Atliekų tvarkymas yra viena iš didžiausių aplinkos apsaugos problemų, kuriai išspręsti reikia daug lėšų ir daug darbo. Atliekų kaupimas sąvartynuose iki šiol yra pagrindinis atliekų atsikratymo būdas⁵. Atliekų tvarkymas – neatsiejama bet kokios veiklos proceso dalis. Atliekų tvarkymo sistemą pagal nustatytas teises, administracines, ekonomines priemones ir jų taikymą sudaro: komunalinių atliekų ir gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų sistemos, pastaroji apima ir medicininės atliekas. Medicininės atliekos gali susidaryti įvairiose vietose teikiant žmonių ir gyvūnų sveikatos priežiūros paslaugas: ligoninėse, poliklinikose, odontologijos kabinetuose, globos įstaigose, laboratorijose, vaistinėse, veterinarines paslaugas teikiančiose įmonėse, namų ūkiuose ir kt.⁶

Plėtojantis sveikatos priežiūrai, naujų technologijų atsiradimas, gerėjanti sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir gerai išvystyta sveikatos priežiūros produktų gamyba lemia nuolatinį medicininių atliekų kiekio didėjimą. Medicininės atliekos – tai specifinės rūšies atliekos, kurių didžioji dalis yra pavojingos dėl biologinių ir cheminių veiksnių. Jose gali būti toksinių medžiagų, sunkiųjų metalų, įskaitant kadmio junginius, gyvsidabrį ir kt., ir itin specifinių taršos agentų – įvairių mikroorganizmų⁷. Netinkamai tvarkant ar nesaugiai šalinant kad ir nedidelį infekcinėmis ar cheminėmis savybėmis pasižyminčių medicininių atliekų kiekį, lieka daugelio neigiamo pasekmių tikimybė: aplinkos (oro, dirvožemio, vandens) taršos, krauju plintančių infekcijų (B ir C hepatito, ŽIV), apsinuodijimų, apsigimimų, alergijų,

³ Ten pat, p.26.

⁴ Venckus Z. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius: Technika, 2007. p.151.

⁵ Venckus Z. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius. Technika, 2007. p.154.

⁶ *Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 01)

⁷ *Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 01)

infekcinių ligų ir kt. siekiant apsaugoti aplinką, žmonių ir gyvūnų sveikatą nuo galimo pavojaus, labai svarbu užtikrinti medicininių atliekų tvarkymą⁸.

Tyrimo objektu pasirinkti teisės aktai, reglamentuojantys medicininių atliekų ir ypatingai vienos iš šių atliekų grupės – farmacinių atliekų - tvarkymą.

Straipsnio tikslas – apžvelgti medicininių atliekų teisinį reglamentavimą, atskleisti galimas problemas.

Siekiant pasiekti iškeltą tikslą, iškelti šie tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti teisės aktus, reglamentuojančius medicininių atliekų tvarkymą;
2. Išnagrinėti teisės aktus reglamentuojančius farmacinių atliekų tvarkymą.

1. MEDICININIŲ ATLIEKŲ TVARKYMO REGULIAVIMAS

Atliekų tvarkymo įstatymas, priimtas 1998 m., nustato bendruosius atliekų prevencijos, apskaitos, surinkimo, saugojimo, vežimo, naudojimo, šalinimo reikalavimus, kad būtų išvengta atliekų neigiamo poveikio žmonių sveikatai ir aplinkai, ir pagrindinius atliekų tvarkymo sistemų organizavimo principus. Jame nustatyta valstybės institucijų, veikiančių atliekų tvarkymo srityje ir vykdančių reglamentavimo, priežiūros, kontrolės, koordinavimo ir informavimo funkcijas, sistema. Atliekų tvarkymo įstatyme įtvirtinta, kad Aplinkos ministerija reglamentuoja ir administruoja visų atliekų tvarkymą, kontroliuoja nustatytų reikalavimų ir užduočių įgyvendinimą. Aplinkos ministerija koordinuoja kitų valstybės ir savivaldybių institucijų veiklą atliekų tvarkymo srityje, ieško papildomų finansavimo šaltinių valstybės bei savivaldybių institucijų parengtiems atliekų tvarkymo projektams finansuoti. Sveikatos apsaugos ministerija atlieka pavojingų atliekų ir jų tvarkymo veiklos poveikio žmogaus ir visuomenės sveikatai ekspertizę, reglamentuoja medicininių atliekų tvarkymą sveikatos priežiūros įstaigose. Ši ministerija koordinuoja sveikatos priežiūros įstaigų veiksmus diegiant medicininių atliekų tvarkymo pajėgumus. Tais atvejais, kai sveikatos priežiūros įstaigos nesugeba užtikrinti saugaus medicininių atliekų sutvarkymo, Sveikatos apsaugos ministerija inicijuoja šių atliekų tvarkymo pajėgumų sukūrimo projektus. Ūkio ministerija rengia ir tvirtina programas, skatinančias atliekų prevenciją, taip pat skatinančias mažinti gamyboje susidarančių atliekų kiekį, diegti mažaatliekes technologijas, kurti rinkas iš antrinių žaliavų pagamintiems produktams; koordinuoja šių programų įgyvendinimą. Ūkio ministerija koordinuoja pramonės įmonių veiksmus diegiant gamyboje susidarančių atliekų

⁸ *Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 01)

tvarkymo pajėgumus. Tais atvejais, kai pramonės įmonės nesugeba užtikrinti saugaus savo atliekų sutvarkymo, Ūkio ministerija inicijuoja atitinkamų atliekų tvarkymo pajėgumų sukūrimo projektus.⁹

1999 m. Vyriausybės patvirtintame Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane nustatyta, kad atliekų tvarkymo sistemoje medicininės atliekos yra priskiriamos Gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų sistemai¹⁰. 1999 m. Aplinkos ministras patvirtino Atliekų tvarkymo taisyklės¹¹, kuriose nustatė atliekų sąrašą ir nurodė, kurios atliekos priskiriamos pavojingoms ar nepavojingoms. Taisyklėse medicininės atliekos patenka į dvi grupes - „Sveikatos priežiūros ir biologinės atliekos“ ir „Cheminių preparatų atliekos“¹².

Sveikatos apsaugos ministras, vykdydamas Atliekų tvarkymo įstatymą, patvirtino Lietuvos higienos normą HN 66:2000 „Medicininė atliekų tvarkymas“. Tai pirmas teisės aktas, kuriame buvo apibrėžta medicininė atliekų sąvoka ir detalai nurodyta, kaip turi būti tvarkomos medicininės atliekos. Ši norma nustatė atliekų tvarkymo reikalavimus sveikatos priežiūros įstaigose bei įmonėse užsiimančiose farmacine veikla¹³. Pagal šiuo metu galiojančią Higienos normą HN 66:2000 medicininės atliekos – tai pavojingos ir nepavojingos žmonių sveikatos priežiūros ir su ja susijusių mokslinių tyrimų atliekos, o medicininė atliekų tvarkymas – medicininė atliekų surinkimo, rūšiavimo, pakavimo, ženklavimo, apskaitos, kenksmingumo pašalinimo, saugojimo veikla sveikatos priežiūros įstaigoje¹⁴.

Atliekų surinkimas t.y. atliekų paėmimas, rūšiavimas ir (arba) maišymas norint jas pervežti, yra pirmasis atliekų tvarkymo etapas. Medicininės atliekos turi būti pradamos tvarkyti jų susidarymo vietoje. Atliekų susidarymo vieta – įrenginys ar teritorija, kurioje dėl ūkinės veiklos ar kitos veiklos susidaro atliekų. Medicininė atliekų daugiausia susidaro sveikatos priežiūros įstaigose. Nedideli, tačiau infekcinėmis ir cheminėmis savybėmis pasižyminčių medicininė atliekų kiekiai susidaro globos įstaigose, veterinarijos paslaugas

⁹ *Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo dėl galimo žmogaus teisių į sveiką ir saugią aplinką pažeidimo pažyma* [interaktyvus] <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/06/21/62569> (žiūrėta 2011 10 10).

¹⁰ *Valstybinio audito ataskaita medicininė atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

¹¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 07 14 įsakymas Nr. 217 „Dėl Atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999 Nr. 63 - 2065.

¹² *Valstybinio audito ataskaita medicininė atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

¹³ *Valstybinio audito ataskaita medicininė atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

¹⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 02 14 įsakymas Nr. V-117 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 66:2008 „Medicininė atliekų tvarkymo saugos reikalavimai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008. Nr. 22 - 822.

teikiančiose įmonėse, vaistų gamybos įmonėse, didmeninės ir mažmeninės farmacijos prekybos įmonėse, namų ūkiuose (pas gyventojus) ir kt. Netinkamai tvarkant ir nedidelį pavojingų medicininių atliekų kiekį, lieka galimas aplinkos taršos, kraujo infekcijų, apsinuodijimų, infekcinių ligų ir kitoks pavojus¹⁵.

Įstaiga, tvarkanti medicininės atliekas, privalo organizuoti darbo vietų higieninį įvertinimą. Atliekas renkantis personalas rizikuoja labiausiai, todėl sąlyčio su pavojingomis atliekomis tikimybė turi būti sumažinta iki minimumo. Patalpos, kuriose rūšiuojamos medicininės atliekos ir pašalinamas jų kenksmingumas, turi būti pažymėtos specialiais įspėjamaisiais ir įpareigojančiais ženklais. Darbo vietose, kur galima tarša medicininėmis atliekomis, turi būti įspėjantys apie pavojų ženklai bei nurodyta, kokių saugos priemonių privalo laikytis darbuotojai ir kokiomis medicininėmis atliekų kenksmingumo pašalinimo priemonėmis jie turi naudotis šioms atliekoms išsipylus (išsibarsčius). Kiekviena medicininių atliekų grupė sudedama į tam tikrą pakuotę. Tuo pat metu atliekos ir rūšiuojamos. Rūšiuoti atliekas po surinkimo labai pavojinga, todėl griežtai draudžiama. Vienas svarbiausių atliekų rūšiavimo uždavinių – atliekų, kurioms reikia ypatingo apdorojimo, kiekio sumažinimas. Rūšiuojant atliekas turi būti suskirstomos pagal tai, kaip jos bus tvarkomos toliau. Medicininės atliekas nebūtina rūšiuoti, jei jos bus deginamos specialiaame deginimo įrenginyje¹⁶.

Atliekų vežimas – atliekų paėmimas iš jų turėtojo, vežimas ir perdavimas atliekų naudotojui ar šalintojui, atliekų vežėjas – įmonė, kuri priima atliekas iš jų turėtojo, jas veža ir perduoda atliekų naudotojui ar šalintojui¹⁷. Sveikatos priežiūros įstaiga turi pasirašyti sutartį su pavojingų atliekų tvarkymo įmone. Pagal tokią sutartį, pavojingų atliekų tvarkymo įmonė savo transportu iš laikino saugojimo aikštelių į atliekų šalinimo įmonę turi išvežti medicininės atliekas. Už saugų medicininių atliekų pristatymą į šalinimo įmonę atsako atliekų vežėjas. Prieš perduodant medicininės atliekas vežėjui užpildomas pavojingų atliekų lydraštis ir pridedamas prie krovinio važtaraščio. Jeigu pavojingos atliekos nenaikinamos susidarymo vietose, jos turi būti surenkamos ir išvežamos į jų perdurbimo vietas¹⁸.

¹⁵ Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

¹⁶ Mačiūnas E., Budginaitė R., Zurlytė I., Juozulynas A. *Aplinkos sveikata. Medicininės atliekos. Geros praktikos vadovas*. Vilnius: Valstybinis aplinkos sveikatos centras. 2009. p. 117-118 [interaktyvus] http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Aplinkos_sveikata/Medicininiu_atlieku_tvarkymas/Medicinines_atliekos_vadovas.pdf (žiūrėta 2011 10 07).

¹⁷ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 61-1726.

¹⁸ Mačiūnas E., Budginaitė R., Zurlytė I., Juozulynas A. *Aplinkos sveikata. Medicininės atliekos. Geros praktikos vadovas*. Vilnius: Valstybinis aplinkos sveikatos centras. 2009. p. 129 [interaktyvus]

Atliekų tvarkytojų, kurie veža medicines atliekas, priežiūra pagal kompetenciją paskirta Aplinkos ministerijai ir jai pavaldžiai Aplinkos apsaugos agentūrai, kuri prižiūri regionų aplinkos apsaugos departamentų veiklą (RAAD). Viena iš pagrindinių priemonių kontroliuoti pavojingų atliekų vežėjus yra lydraštis, kuris privalomas vežant pavojingas atliekas. Nuo 2006 m. buvo sukurta lydraščių elektroninė sistema. Tačiau atliekų tvarkytojai elektroniniu būdu lydraščių nesiuočia, nes jų neįpareigoja teisės aktai, todėl pasitaiko nesaugaus atliekų pašalinimo atvejų.¹⁹

Higienos normoje HN 66:2008 nustatyta, kad kenksmingumo pašalinimas (dezinfekcija) – daugelio arba visų mikroorganizmų, išskyrus bakterijų sporas, sunaikinimas aplinkoje fizinėmis ir cheminėmis priemonėmis²⁰. Sveikatos priežiūros įstaigos pavojingų atliekų nukenksminimą atlieka tokiais pagrindiniais šių atliekų apdorojimo technologijomis:

- garo sterilizatoriais (autoklavais),
- mikrobangomis,
- dezinfekuojamomis cheminėmis medžiagomis (biocidais) ir kt.

Medicinos atliekų nukenksminimas mikrobangomis yra saugus ir ekonomiškai atliekų nukenksminimo būdas²¹. Pavyzdžiui, vasarą kilus skandalui dėl gydymo įstaigose susikaupusių medicininių atliekų, kai kurios mažos rajonų ligoninės sakė nesijaudinančios dėl tokių atliekų. Jos yra nukenksminamos naudojant specialias mikrobangų technologijas ir tik po to išvežamos. Tvarsliavą, panaudotus vienkartinius švirkštus, laboratorines ir kitas medicines atliekas Pasvalio ligoninė nukenksmina įsigijusi specialias mikrobangų technologijas. „Dabar nereikia jokių papildomų išlaidų, dezinfekcijos priemonių ir tai atitinka visas higienos normas. Atliekos surenkamos į specialius maišelius, dedamos į aparatą, nukenksminamos. Per mėnesį taip nukenksminama apie 300 kilogramų medicininių atliekų“²². Nukenksmintos (apdorotos) pavojingos medicininės atliekos tampa nepavojingomis, todėl galima perduoti perdirbti, joms saugoti nustatyti ilgesni terminai (saugykloje iki 1 metų), paprastesni pakavimo reikalavimai, jas galima šalinti sąvartynuose.

http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Aplinkos_sveikata/Medicininiu_atlieku_tvarkymas/Medicinines_atliekos_vadovas.pdf (žiūrėta 2011 10 07).

¹⁹ *Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

²⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 02 14 įsakymas Nr. V-117 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 66:2008 „Medicininių atliekų tvarkymo saugos reikalavimai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008. Nr. 22 – 822.

²¹ *Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas*. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

²² *Mažose ligoninėse medicinos atliekos nukenksminamos*. [interaktyvus] <<http://az.atn.lt/straipsnis/90657/mazose-ligoninese-medicinos-atliekos-nukenksminamos>> (žiūrėta 2011 10 07).

Šalinti sąvartynuose nepavojingas medicininės atliekas nedraudžia nei Europos Tarybos direktyva, nei Lietuvos teisės aktai²³.

LR Atliekų tvarkymo įstatyme yra nustatytas atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumas. Atliekų perdirbimas yra viena iš pirmųjų taikytinų priemonių. Atliekų perdirbimas – atliekų naudojimo veikla, kai atliekas sudarančios medžiagos perdirbamos į tos pačios ar kitos paskirties produktus ar medžiagas. Ši veikla apima organinių medžiagų perdirbimą, tačiau neapima naudojimo energijai gauti ir perdirbimo į medžiagas, kurios turi būti naudojamos kaip kuras ar užpildas²⁴. Nepavojingos arba nukenksmintos medicininės atliekos, pavyzdžiui, vienkartiniai plastiko, stiklo gaminiai, aštrūs daiktai ir kt. gali būti perdirbami²⁵.

Medicininės atliekos gali būti šalinamos sąvartynuose ar kitose vietose ant žemės ar po žeme, deginant (kremuojant), perduodant saugoti, išvežant iš šalies ir kt. sąvartynuose gali būti šalinamos pavojingos (šiuo metu Lietuvoje nėra pavojingų atliekų sąvartyno) ir nepavojingos medicininės atliekos²⁶. Vyriausybės 2002 04 12 nutarimu Nr. 519 patvirtinto Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano (2007 10 31 nutarimo Nr. 1224 redakcija) 131, 132, 134 punktuose nurodyta: „Saugiausias medicininė atliekų tvarkymo būdas – deginimas teisės aktų reikalavimus atitinkančiuose atliekų deginimo įrenginiuose“²⁷. Už atliekų tvarkymą ar deginimą atsakingos ministerijos – Aplinkos, Ūkio, o dėl medicininė atliekų - kartu ir Sveikatos apsaugos ministerija. Šiuo atveju galima konstatuoti, jog susiklosto paradoksali situacija, kuomet yra kelios atsakingos institucijos, o atsakomybės neprisiima nei viena iš jų.²⁸

Dėl to, kad nebuvo kur deginti medicininė atliekų, 2011 m. vasarą Lietuvoje vos nekilo ekologinė katastrofa. Ekologinė bomba pradėjo tikėti, kai dvi Lietuvoje medicininės atliekas deginančios bendrovės sustabdė savo veiklą²⁹. Nebelikus, kur deginti

²³ Valstybinio audito ataskaita medicininė atliekų tvarkymas. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

²⁴ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 61-1726.

²⁵ Valstybinio audito ataskaita medicininė atliekų tvarkymas. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

²⁶ Valstybinio audito ataskaita medicininė atliekų tvarkymas. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 (žiūrėta 2011 10 07).

²⁷ Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo dėl galimo žmogaus teisių į sveiką ir saugią aplinką pažeidimo pažyma [interaktyvus] <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/06/21/62569> (žiūrėta 2011 10 12).

²⁸ Matulas A. *Sveikatos apsaugą Lietuvoje labiausiai vertina emigrantai*. [interaktyvus] <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-09-21-antanas-matulas-sveikatos-apsauga-lietuvoje-labiausiai-vertina-emigrantai/69135> (žiūrėta 2011 10 12).

²⁹ Nuo 2006 m. medicininės atliekas deginusi Vilniuje įsikūrusi bendrovė „Senovė“ dėl oro taršos 2011 m. viduryje neteko leidimo. Netoli Šiaulių Europos Sąjungos ir valstybės biudžeto lėšomis pastatytas naujas

pavojingų medicininių atliekų, gydymo įstaigose ir tokias atliekas surenkančių bendrovių saugyklose pradėjo kauptis tvarsčiai, kūno organai ir jų dalys, kraujas ir pan. Perpildžius saugyklas, atliekos paliktos pūti tiesiog sunkvežimiuose. Tik Vyriausybei paskelbus valstybės lygio ekstremalią situaciją, įmonei „Senovė“ leista laikinai pratęsti veiklą.

Sveikatos priežiūros įstaigų atliekų apskaita – viena pagrindinių medicininių atliekų tvarkymo kontrolės priemonių. Higienos normoje HN 66:2008 p. 45. nustatyta, kad Sveikatos priežiūros įstaigos turi vykdyti medicininių atliekų apskaitą pagal statistinę formą Nr. 66 (sveikata-metinė)³⁰. Pagal šią formą medicininės atliekos apskaitomos pagal grupes ir jų kiekis nurodomas tonomis. Sveikatos priežiūros įstaigos darbuotojai atlikdami apskaitą nurodo ne tik tai, kokios atliekos susidaro jų įstaigoje, bet ir koku būdu buvo pašalintas medicininių atliekų kenksmingumas. Užpildžius šią formą matyti, kiek medicininių atliekų ir koku būdu buvo sutvarkyta.

Statistiniai apie ligoninėse susidarančių atliekų kiekio duomenys yra gana netikslūs, be to, įvairiai skaičiuojami, pvz., tekstilė – pagal gautą ir nurašytą kiekį, švirškštai – pagal svorį, buitinės atliekos – pagal išvežamų konteinerių talpą. Visiškai neskaičiuojamos atliekos, kurios išpilamos į kanalizacijos sistemą³¹. Valstybinės atliekų apskaitos tvarkytojas yra Aplinkos ministerija. Atliekas naudojančios, šalinančios ir eksportuojančios įmonės kiekvienais metais turi teikti valstybinės atliekų apskaitos ataskaitas Aplinkos ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentams. Įmonės barai, padaliniai ar filialai, esantys skirtingose vietose, turi teikti atskiras valstybinės atliekų apskaitos ataskaitas³².

FARMACINIŲ ATLIEKŲ TVARKYMO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS

Farmacinės atliekos – naikintini vaistiniai preparatai (nekokybiški, pasibaigusio tinkamumo laiko, konfiskuoti, surinkti iš gyventojų vaistiniai preparatai ar jų falsifikatai,

pavojingų atliekų deginimo įrenginys sustabdytas atliekant trečią bandomąjį deginimą. Bandomoji valstybinės reikšmės atliekų tvarkymo objekto eksploatacija gegužės 17 d. nutraukta kilus konfliktui tarp gamyklą jungtinės veiklos pagrindu statančių Italijos įmonės „Hafner Srl“ bei bendrovės „Senovė“ ir statybų užsakovo – Ūkio ministerijai pavaldžios bendrovės „Toksika“. Tavorienė V. *Pavojingos medicininės atliekos – tiksinti ekologinė bomba. Gimtasis kraštas*. [interaktyvus] <http://www.ekonomika.lt/naujiena/pavojingos-medicinines-atliekos-tiksinti-ekologine-bomba-9281.html> (žiūrėta 2011 10 12).

³⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 02 14 įsakymas Nr. V-117 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 66:2008 „Medicininių atliekų tvarkymo saugos reikalavimai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008. Nr. 22 – 822.

³¹ Mačiūnas E., Budginaitė R., Zurlytė I., Juozulynas A. *Aplinkos sveikata. Medicininės atliekos. Geros praktikos vadovas*. Vilnius: Valstybinis aplinkos sveikatos centras. 2009. p. 128 - 129 [interaktyvus] http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Aplinkos_sveikata/Medicininiau_atlieku_tvarkymas/Medicinines_atli_ekos-vadovas.pdf (žiūrėta 2011 10 07).

³² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 07 14 įsakymas Nr. 217 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999 Nr. 63 – 2065.

tiriamųjų vaistinių preparatų likučiai) ir vaistinių preparatų tyrimams panaudotos ar netinkamos kokybės, pasibaigusio tinkamumo laiko cheminės medžiagos, kurios buvo įsigytos tokiems tyrimams atlikti³³. Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtame nutarime „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“ 134 p. skelbiama, kad „Viena medicininių atliekų grupė – farmacinės atliekos. Didžioji dalis farmacinių atliekų pavojingos, todėl turi būti surenkamos atskirai ir tvarkomos vadovaujantis atliekų tvarkymo ir išimtinai pavojingų atliekų tvarkymo reikalavimais, kad nekeltų pavojaus aplinkai ir žmonių sveikatai. Pavojingos farmacinės atliekos turi būti deginamos specializuotuose medicininių ar pavojingų atliekų deginimo įrenginiuose. Farmacinės atliekos iš gyventojų surenkamos per visuomenės vaistines.“³⁴

Šios atliekos yra viena iš svarbių medicininių atliekų grupių ir jų tvarkymą reglamentuoja Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas. Farmacinių atliekų turėtojai yra gyventojai ir juridiniai asmenys, kurių veikloje susidaro farmacinės atliekos. Farmacijos įstatymo 19 str. 1 d. nurodyta, kad „Vaistinių, tiriamųjų vaistinių preparatų gamyba, importas, didmeninis vaistinių preparatų, veikliųjų medžiagų platinimas, vaistinės veikla ir farmacinių atliekų tvarkymas (išskyrus šalinimą) yra licencijuojama farmacinė veikla“³⁵. Visos didmeninio vaistinių preparatų platinimo įmonės ir vaistinės, norėdamos gauti licenciją, turi pateikti paraišką ir kitus dokumentus, nustatytus Farmacinės veiklos licencijavimo taisyklėse³⁶. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 30 d. nutarimu Nr. 1191 patvirtintų Farmacinės veiklos licencijavimo taisyklių 36.6 p. nurodyta, kad licencijos turėtojas privalo perduoti tvarkyti farmacines atliekas ne vėliau kaip per 90 dienų nuo jų susidarymo.

Vykdydama veiklą didmeninio vaistinių preparatų platinimo įmonė privalo vadovautis Geros vaistų platinimo praktikos taisyklėmis (toliau – GPP), patvirtintomis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. birželio 5 d. įsakymu Nr. V-320 „Dėl Geros vaistų platinimo praktikos taisyklių patvirtinimo“³⁷ (Žin., 2001, Nr. 50-1762). GPP taisyklių 40 p. nurodyta, kad „Vaistai, kurių tinkamumo laikas pasibaigęs, sugadinta pakuotė ar įtariamas jų užteršimas, turi būti atskirti nuo tinkamų vartoti vaistų ir patalpinti į netiektinų

³³ Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr.78-3056.

³⁴ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 04 12 Nr.519 nutarimas „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“

³⁵ Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr.78-3056.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 06 05 įsakymas Nr. V-320 „Dėl Geros vaistų platinimo praktikos taisyklių patvirtinimo“ *Valstybės žinios* 2001, Nr. 50-1762.

vaistų sandėliavimo patalpą, užtikrinant, kad tokie vaistai nepatektų į rinką bei neužterštų kitų vaistų. Apie tai turi būti pažymima atitinkamuose dokumentuose³⁸; o taisyklių 70 p. nurodyta, kad „netiektinus vaistus vaistų platinimo įmonė grąžina jų tiekėjui ar perduoda juos farmacinių atliekų tvarkymo įmonei atitinkamų teisės aktų nustatyta tvarka“. Šios taisyklės privalomos visoms didmeninio vaistinių preparatų platinimo įmonėms. Kad būtų laikomasi šių taisyklių ir kitų teisės aktuose nustatytų reikalavimų, didmeninio vaistinių preparatų platinimo įmonėse atsakingas farmacinės veiklos vadovas, kurio kvalifikacijos ir patirties reikalavimai bei pagrindinės pareigos nurodytos LR Farmacinės veiklos įstatymo 34 str. Šio straipsnio 2 d. yra nurodyta, kad farmacinės veiklos vadovas atsako, kad farmacinė veikla būtų vykdoma pagal vaistinių preparatų gerą platinimo praktiką.

Didmeninio vaistinių preparatų platinimo įmonės farmacines atliekas ne vėliau kaip per 90 dienų nuo jų susidarymo privalo perduoti tvarkyti įmonei, kuri turi teisę tvarkyti farmacines atliekas. Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymo devintame skirsnyje reglamentuojamas farmacinių atliekų tvarkymo ypatumai. Juridinis asmuo turi teisę tvarkyti farmacines atliekas tik turėdamas įstatymo nustatyta tvarka išduotą farmacinių atliekų tvarkymo, išskyrus šalinimą, licenciją. Farmacinių atliekų tvarkymo, išskyrus šalinimą, licencijos turėtojas privalo: užtikrinti, kad farmacinės atliekos būtų tvarkomos pagal techninį reglamentą, kuris smulkiai apibrėžia, kaip atliekos turi būti surenkamos, rūšiuojamos, saugomos, įtraukiamos į apskaitą. Techninį reglamentą, suderintą su Aplinkos ministerija, tvirtina sveikatos apsaugos ministras; įdarbinti farmacinės veiklos vadovą ir suteikti pakankamus įgaliojimus atlikti jam pavestas pareigas; užtikrinti, kad farmacinių atliekų tvarkymo, išskyrus šalinimą, patalpos atitiktų teisės aktų reikalavimus bei licencijos informaciją ir duomenis³⁸.

Vaistinės savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. V-494 patvirtintais Geros vaistinių praktikos nuostatais, kurių 15 p. yra reikalavimas vaistinėms, kad vaistiniai preparatai, kurių tinkamumo laikas pasibaigęs, sugadinta pakuotė, ir iš gyventojų surinkti naikintini vaistiniai preparatai, būtų laikomi atskirai nuo tinkamų naudoti vaistinių preparatų. Baigiantis vaistinių preparatų galiojimo terminui (likus iki termino pabaigos trims mėnesiams) vaistinė likusius vaistinius preparatus grąžina didmeninei įmonei arba gali sudaryti tiesiogiai sutartis dėl farmacinių atliekų surinkimo su įmone UAB „Tekasta“. Šių reikalavimų laikymąsi didmeninio vaistinių

³⁸ Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr.78-3056.

preparatų platinimo įmonėse ir vaistinėse prižiūri Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos. Už šių reikalavimų nesilaikymą gresia bauda farmacinės veiklos vadovui ar įmonės licencijos sustabdymas.

Problemos iškyla dėl farmacinių atliekų surinkimo iš gyventojų. Lietuvos farmacijos įstatymas įpareigoja vaistines rinkti, rūšiuoti ir atitinkamai saugoti ne tik savo farmacines atliekas, bet ir iš gyventojų priimti nesuvartotus vaistus. Įstatymo 42 str. 2 d. yra nurodyta, kad „Už farmacinių atliekų, surinktų iš gyventojų, tvarkymą mokama iš valstybės biudžeto“. Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo dėl galimo žmogaus teisių į sveiką ir saugią aplinką pažeidimo pažymoje yra nurodoma, kad „šiuo metu visos vaistinės, vykdydamos Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymo 39 straipsnio 4 punkto nuostatas, priima iš gyventojų naikintinus vaistinius preparatus. Tačiau, kol nepatvirtinta Farmacijos įstatymo 42 straipsnio 1 dalyje numatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės farmacinių atliekų surinkimo, tvarkymo ir apmokėjimo už jų tvarkymą tvarka, vaistinės atliekų tvarkymo įmonei turi pačios apmokėti ir už savo veiklos farmacinių atliekų, ir už iš gyventojų surinktų naikintinų vaistinių preparatų tvarkymą“.³⁹

Daugelis gyventojų netgi nežino, kaip atsikratyti nereikalingų vaistų nedarant žalos gamtai. Nemaža dalis gyventojų vaistų terminui pasibaigus juos paprasčiausiai išmeta į šiukšlių kontenerius ar į kanalizaciją. Pačios vaistinės nevartotinų vaistų surinkimo paslaugos nereklamuoja (ir kodėl turėtų reklamuoti, jeigu už šias paslaugas joms niekas neatlygina ir nežada atlyginti)⁴⁰. Todėl patekę į dirvožemį, gruntinius vandenius, šie preparatai daro nepataisomą žalą faunai ir florai, nes kiekviena tabletė ar piliulė yra vandenyje tirpi medžiaga⁴¹.

IŠVADOS

Medicininis atliekų tvarkymas nėra tinkamai sureguliuotas. Statistiniai duomenys apie ligoninėse susidarančių atliekų kiekį yra gana netikslūs be to, taikomos įvairios medicininis atliekų skaičiavimo metodikos, o tai sudaro sąlygas netinkamam medicininis atliekų šalinimui.

³⁹ Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo dėl galimo žmogaus teisių į sveiką ir saugią aplinką pažeidimo pažyma [interaktyvus] <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/06/21/62569> (žiūrėta 2010 10 12).

⁴⁰ Farmacinės atliekos – uždelsto veikimo bomba.[interaktyvus] http://www.emedicina.lt/index.php?s_id=6331 (žiūrėta 2011 10 12).

⁴¹ Ten pat.

Saugiausias medicininių atliekų tvarkymo būdas – deginimas teisės aktų reikalavimus atitinkančiuose atliekų deginimo įrenginiuose, tačiau šiuo metu Lietuvoje vis dar nėra įstaigos ar institucijos, kurioje būtų deginamos medicininės atliekos.

Lietuvos farmacijos įstatymas įpareigoja vaistines iš gyventojų priimti nesuvartotus vaistus, tačiau iki šiol nepatvirtinta Farmacijos įstatymo 42 straipsnio 1 dalyje numatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės farmacinių atliekų surinkimo, tvarkymo ir apmokėjimo už jų tvarkymą tvarka.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas, *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 61-1726
2. Lietuvos Respublikos Farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr.78-3056
3. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 07 14 įsakymas Nr. 217 „Dėl Atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999 Nr. 63 - 2065
4. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 02 14 įsakymas Nr. V-117 „Dėl Lietuvos higienos normos hn 66:2008 „medicininių atliekų tvarkymo saugos reikalavimai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008. Nr. 22 - 822
5. Venckus Z. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius: Technika, 2007
6. Valstybinio audito ataskaita medicininių atliekų tvarkymas. 2010 m. lapkričio 17 d. Nr. VA-P-30-2-22. [interaktyvus] http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2
7. Mačiūnas E., Budginaitė R. Zurlytė I. Juozulynas A. *Aplinkos sveikata. Medicininės atliekos. Geros praktikos vadovas*. Vilnius: Valstybinis aplinkos sveikatos centras. 2009. p. 117-118 [interaktyvus] http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Aplinkos_sveikata/Medicininu_atlieku_tvarkymas/Medicinines_atliekos_vadovas.pdfhttp://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaitos.php?tipas=v&metai=2010
8. Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo dėl galimo žmogaus teisių į sveiką ir saugią aplinką pažeidimo pažyma [interaktyvus] <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2011/06/21/62569>
9. Mažose ligoninėse medicinos atliekos nukenksminamos. [interaktyvus] <<http://az.atn.lt/straipsnis/90657/mazose-ligoninese-medicinos-atliekos-nukenksminamos>>Tavorienė V. Pavojingos medicininės atliekos – tiksinti ekologinė bomba. Gimtasis kraštas. [interaktyvus] <http://www.ekonomika.lt/naujiena/pavojingos-medicinines-atliekos-tiksinti-ekologine-bomba-9281.html>
10. Matulas A. Sveikatos apsaugą Lietuvoje labiausiai vertina emigrantai. [interaktyvus] <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-09-21-antanas-matulas-sveikatos-apsauga-lietuvoje-labiausiai-vertina-emigrantai/69135>
11. Farmacinės atliekos – uždelsto veikimo bomba.[interaktyvus] http://www.emedicina.lt/index.php?s_id=6331
12. Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie LR SAM [interaktyvus] <http://www.vvkt.lt/index.php?474280609>

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION MEDICAL AND PHARMACEUTICAL WASTES

Ramona Jakaitienė*
Mykolas Romeris University

Summary

In this article it is discussed how medical and pharmaceutical wastes are managed, how these regulations are implemented in medical facilities, wholesale distribution of medical products, pharmacies, and how pharmaceutical wastes are collected from residents. Pharmaceutical wastes are a specific type of wastes, most of which are hazardous due to biological and chemical factors. Improper handling or unsafe removal of wastes with a small infectious or chemical features, remains probability of many negative consequences: environment (air, soil, water) pollution, blood-borne infections (hepatitis B and C, HIV), poisoning, birth defects, allergies infectious diseases and so on. In order to protect the environment, human and animal health from the potential hazards, it is important to ensure that medical wastes are managed properly.

Keywords: medical waste, pharmaceutical waste, health care, pharmacies.

Ramona Jakaitienė*, Mykolas Romeris universitetas Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Šeimos teisė.

Ramona Jakaitienė*, Mykolas Romeris University, faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Research interests: family law.